

Att övervaka övervakarna

För första gången i historien blir det möjligt att ha koll på överheten. Oproblematiskt är det inte, men alternativet är värre, menar Anders R Olsson efter att ha läst David Brin.

Teknikerna för diskret övervakning – ljud- och bildupptagning i kombination med allt snabbare datakommunikation – utvecklas och förfinas i hisnande takt. På sikt har vi egentligen bara två alternativ. Vi kan få det öppna samhället, där människor vet det mesta om varandra, eller det slutna där bara de mäktigaste ständigt ser oss.

IT

David Brin
The Transparent Society – Will Technology Force us to Choose Between Privacy and Freedom?
Perseus Books, 1999

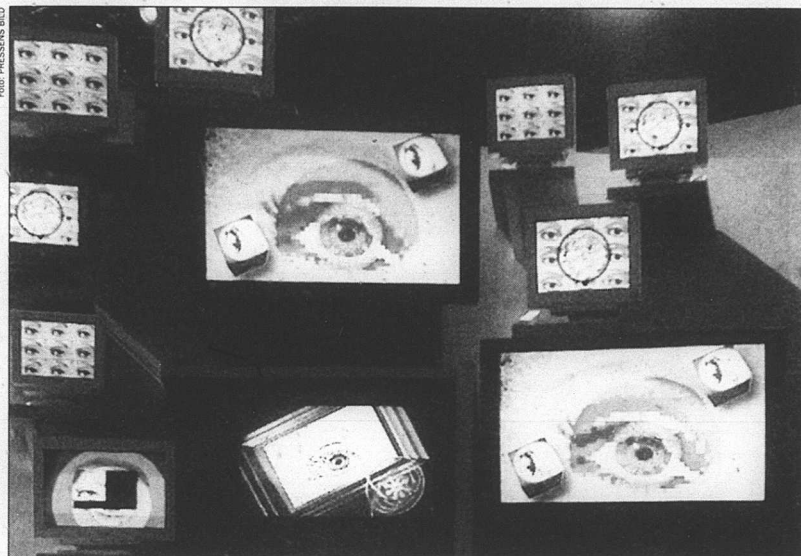
För den dystopin står amerikanen David Brin, rymdfysiker och science fiction-författare, i boken *The Transparent Society*. Han målar två framtidsbilder på temat "livet i din stad om 20 år". Gemensamt för bägge är att den tekniska utvecklingen har varit fortsatt snabb, särskilt inom datakommunikation, och att brottsligheten på gator och allmänna platser har kunnat nedbringas till noll, praktiskt taget.

I båda fallen är små rörliga, diskreta kameror och mikrofoner uppsatta överallt. I den ene staden skickar de sina signaler till polis- eller andra centra där de avläses av datorprogram som känner igen stulna fordon och ansikten på efterlysta personer. Programmen slår också larm om trafikbrott, våldshandlingar eller människor som ropar på hjälp. Också i den andra går signalerna till polisen, skillnaden är här att de elektroniska ögonen och öronen också finns inne på polisstationerna. Även övervakarna är övervakade. Varje medborgare kan koppla upp sig till vilken kamera som helst och kontrollera att – till exempel – polisen använder tekniken till brottsbekämpning och ingenting annat.

Radikala skillnader

Trots yttre likheter representerar dessa städer radikalt olika föreställningar om relationen mellan medborgare och styrande. Vår spontana reaktion är nog att vi inte vill leva i någon av städerna, men om vi nu måste välja – föredrar vi inte den senare? *Måste* vi välja? Brins argumentering är inte lätt att avfärda. Såväl tekniskt som politiskt ter sig hans framtidsvision fullt realistisk.

Den nation som leder utvecklingen mot kameraövervakade samhällen är, något förvånande, Storbritannien. Det började för tio år sedan i staden King's Lynn, tio mil norr om London. 60 rörliga, fjärrstyrda kameror sattes upp för att övervaka stadens stökigaste platser. Resultatet överträffade allas förväntningar. Brottsligheten vid övervakade gator, torg och parker minskade till en bråkdel (vin-

Storebror ser dig. Övervakningskameror växer upp som svampar ur jorden världen över. Enligt David Brins positiva framtidsvision kan vanliga människor på så vis få större kontroll över makthavarna.

sten genom minskat patrulleringsbehov var så stor att kostnaden för inköp och installation av den tekniska utrustningen var betalad på ett par månader).

Exemplet, spred sig. 1998 fanns i Storbritannien över 300 000 övervakningskameror i drift, kopplade till ett hundratals larmcentraler. Överallt är effekten, enligt Brin, kraftigt minskad brottslighet och ökad uppläringsprocent för de brott som faktiskt begås. (Enligt Madeleine Blixt vid BRA är erfarenheterna mer blandade – se tidskriften *Apropå* 5–6/98).

Fansen filmades

I maj 1997 löpte fotbollslaget Newcastle's fans amok i stadens centrum. Polisen kunde med hjälp av videoupptagningar identifiera 152 ansikten på våldsvärkare, berättar Brin. Fotografier på 80 av dem publicerades i lokalpressen och inom några dagar var samtliga identifierade.

Andra länder tar redan efter, som Japan, Thailand och Singapore. Till och med i USA, landet där privatlivet och de medborgarliga rättigheterna värnas med större frenesi än någon annanstans, är övervakningskamerorna på väg in. Storstaden Baltimore har dem i samtliga 106 gatukorsningar i centrum.

I New York började man 1997 montera upp dem i Central Park, i tunnelbanan och på andra offentliga platser. Visst höjs det kritiska röster, men än så länge tycks folkmajoriteten uppfatta kamerorna som mer trygghetskapande än integritetshotande. Proteststormarna har uteblivit.

Kamerorna blir ständigt mindre, rörligare och får allt bättre bildskärpa. USA:s militär har sedan flera år använt flygande kameror som sänder trådlöst. Den första generationen "spionfåglar" kostade en miljon dollar styck, men nästa är redan i produktion och blir betydligt billigare. En tredje generation får sannolikt – om den dessutom massproduceras för den civila marknaden – ett för medel-

komsttagaren överkomligt pris. Efterfrågan på avancerad övervakningsteknik är stor, åtminstone i USA, och utbudet av James Bond-ryklar ökar. Främst är det föräldrar som vill försäkra sig om att barnen har det bra och kolla vad barnvakten har för sig. Allt fler daghem direktänder sin verksamhet via internet. Handen på hjärtat: skulle vi inte vilja kolla att gamla mormor på långvården får den hjälp hon behöver? Att tonåringarna inte mobbas på skolgården? Att städhjälpen inte snokar i lådor och skåp? Att...

Arbetsgivarna vill kolla sina anställda. Butiksägarna vill kolla sina kunder. Alla kanske inte kan titta på alla i framtiden, men väldigt många kommer att kunna titta på väldigt många.

Självfallet blir framtidens övervakning inte bara fysisk, inte bara en fråga om kameror, påpekar Brin. Den tvingas på oss även på nätet. Det är ytterligt tveksamt om vi kan hemlighålla vad vi köper, vad vi läser, vilka vi känner och vilka åsikter vi har. Idag förbehålls sådan kunskap ett litet fåtal, och vi har inga möjligheter att kontrollera hur detta fåtal hanterar den.

Vill värna intimitet

Brin är inte så extrem att han helt bejakar den "värld av glas" som är ett av våra framtidsalternativ. Även han vill värna det mest intima i privatlivet och i vissa stycken tror han att det blir möjligt. Han medger att han tidvis härdar för att tydliggöra sin poäng. Vi bör välja det öppna samhället, inte för att det löser våra problem, utan för att det alternativet är värre.

Som politisk filosof är Brin ibland tämligen primitiv, men hans bok är tjock, faktatygad och välskriven. Dess viktigaste svaghet är, som tidskriften *The Economist* påpekat, att Brin inte diskuterar svårigheterna med att hålla ett öppet samhälle öppet. Ska hemlighetsmakeri bli brottsligt i sig? Att lagstifta fram en vid öppenhet är kanske inte så mycket lättare än att,

som EU gjort med sitt direktiv om skydd för persondata, lagstifta om maximal sekretess. Brins viktigaste poäng är att han tydligt visar på värdet – för integritetsskyddet! – av öppenhet. Hemlighetsmakeri är lösningen bara på vissa integritetsproblem:

Vi må agitera och lagstifta. Men kan verkligen "datalagar" förhindra att övervakningsredskapen blir mindre, mobilare och "smartere"? I form av datorprogram kommer de att verka på våra elektroniska motorvägar. Tekniska lösningar för att skydda hemligheter kommer visserligen också att utvecklas, men en rustningskapplöpning mellan de övervakande och de övervakade kan knappast gynna den lilla människan. De rika, de mäktiga, polismyndigheterna och IT-samhällets kunskapselit kommer alltid att ha ett försprång.

Frestelsen att begå övergreppet minskar betydligt när förövaren måste göra det inför mängder av vittnen. Lusten att sprida illvilligt skvallor eller kränkande omdömen om andra avtar säkerligen med vetskapen att man i efterhand måste stå för och kunna motivera sina uttalanden. Att människor betar sig anständigare i offentlighetens ljus gäller också de rika, de mäktiga, polisen och kunskapseliten. Brin ser IT-redskapen som en möjlighet att för första gången i världshistorien göra makthavarna fullt synliga och verkligt ansvariga inför folket.

Anden kan inte stoppas tillbaka i flaskan. Den tekniska utvecklingen är i full gång och även om den i viss utsträckning kan påverkas demokratiskt kan den inte kontrolleras i djupare mening. Politiken måste rida på vägen. Vi måste vara beredda på omprövningar, utan att för den skull ge upp försvaret för grundläggande mänskliga och sociala värden.

Vi har bara att bita i den sura yxan och ro den i land, som Oliver B Bumble förmodligen skulle ha uttryckt saken.

ANDERS R OLSSON

Anti eller pro?

Är Francis Sejerstads inlägg i *Aftenposten* antiamerikanskt? undrar Anders Björnsson.

Vad skiljer en parad från en procession? I processionen är allting föreskrivet, du vet din plats, som i liktåg eller kröningsceremonin. Paradet däremot är öppet för alla, var du går har ingen betydelse. Där processionen uttrycker hierarki och underordning kan paradet ses som en protest mot yttre olikhet och en plädering för "egalitarism". En parad kan urarta i upplöpp, processionen kan möjligen vändas upp och ned som i den medeltida Karnevalen.

Historikern David Cannadine har sett processionen som ett uttryck för en europeisk – närmast brittisk – normalitet, medan paradet hos hemma i amerikansk politisk kultur. Det amerikanska samhället är antihierarkiskt, missnöjligt mot makten och ovilligt till klä sig i officiell pompa. Europeiska tradition är insnärjd i ritualer och formbundenhet. Och medan den amerikanska revolutionen skrev in upprorsrätten i författningen, har alla europeiska revolutioner förr eller senare misslyckats.

Inte alltid idealiskt

Det betyder inte att amerikansk politik alltid har levt upp till idealen. Men den skarpaste kritiken mot USA:s krig i Vietnam kom inte från de sargade europeiska samhällena utan från amerikanska oppositionella, som fick avläggare i den Amerika-influerade ungdomsrörelsen i Europa – även demonstrerandet hade amerikanska förebilder.

Antiamerikanismen har inte frodats inom populärkulturen utan bland konservativt sinnade personer som tycker att tuggummi, Coca-Cola och golftrugit till middag är förskräcktligt. En fullblodssaristokrat som Alan Clarke, den nyligen bortgångne torypolitikern, var i sin framtoning och sina yttranden en utprägad antiamerikan. Endast hans förälskelse i Mrs Thatcher höll honom i schack.

Kritik mot Nato

Nu när kalla kriget är över uppkommer en kritik mot USA:s internationella ambitioner. Natos nya strategiska koncept – att provocerats, utan närvaro av en fiendemakt, kunna ingripa när som helst och var som helst – möter motstånd bland Amerika-vänner. Francis Sejersted, den norska Nobelkommitténs ordförande, skriver i *Aftenposten* (8/9) att också världspolitisk makt konkurrerar och att sådan makt måste bindas med institutionella arrangemang som FN eller OSSE. Nu frigör sig Nato från liberala.

Detta strider mot liberala rättsstatsprinciper för vilka USA alltid har setts som garant, menar Sejersted som inte är antiamerikan utan pålitlig atlantist. Men han tillhör ett fritt folk som går i parad – 17 maj! – och inte i procession.

ANDERS BJÖRNSSON